

Дата: 22.11.2022

Урок № 9-10

Тема: Німецьке Просвітництво та його вплив на розвиток Європи. Йоганн Вольфганг Гете. «Фауст» (I частина), останній монолог Фауста (II частина). Віхи життя та значення діяльності Й. В. Гете для світової культури. Історія створення трагедії «Фауст». Особливості композиції. Проблематика.

Мета:

поглибити знання учнів про життя і творчість Й.В. Гете, зробивши висновки про значення його діяльності для світової культури; довести до них найвідоміші факти з творчої історії "Фауста", а також особливості композиції трагедії; розвивати вміння визначати тему та проблематику твору, навички аналізу художнього тексту; спонукати до роздумів над філософськими проблемами, порушеними у трагедії "Фауст".

Матеріали до уроку:

«Ще декілька хвилин залишилося до того, як повинна піднятися завіса. Більшість глядачів вже нетерпляче сиділи на своїх місцях, а лише деякі квапливо до них поспішали. В театрі було шумно, як у бджолиному вулику. Та коли в залі вимкнули світло, все замовкло. Затихло, наче шуму досі не існувало взагалі, чи то так перебував він у якійсь іншій, паралельній реальності. Оркестр розпочав, і глядачі зустріли відкрити завісу шаленими оплесками. Те, що відбувалося на сцені далі, не можна описати словами – це слід пережити...». Такі спогади ви можете почути від тих, хто любить оперу.

І я із задоволенням запрошую вас на віртуальну екскурсію до Національної опери України. Сьогодні для нас – опера Шарля Гуно «Фауст».

Здивовані? Сподіваюся: знання, що ви отримали на уроках мистецтва, допоможуть краще зрозуміти літературний твір.

Робота з «Театральним словником»

Опера (італ. *opera* — «дія», «праця», «твір») — музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова, дії. В опері сценічна дія органічно поєднується з вокальною (солісти, ансамблі, хор), та інструментальною (оркестр) музикою, досить часто — з балетом і пантомімою, образотворчим мистецтвом (гримом, костюмами, декораціями, світловими ефектами, піротехнікою тощо). У більшості випадків опери пишуться за літературними сюжетами. Основою вокальних номерів є текст, який називається лібрето.

Лібрето (італ. *Libretto* - книжечка) — літературна основа великого вокального твору, світського або духовного, наприклад, опери, оперети, ораторії, кантати.

Лібрето пишеться у віршах, переважно римованих. Для речитативів можливе використання прози. Сюжетами для лібрето служать в основному літературні твори, перероблені згідно з музичними вимогами.

Міманс (балет)- скорочення від «мімічний ансамбль» - група артистів музично і пластично обдарованих, що беруть участь у масових сценах.

Партёр (фр. *parterre*, від *par* — «по» + *terre* — «земля») — нижній поверх глядацького залу театру з місцями для глядачів, розташований у просторі між сценою або оркестровою ямою і протилежною стіною або амфітеатром.

Увертюра (фр. *ouverture*, від лат. *apertura* — відкриття, початок) — інструментальний вступ до театрального спектаклю, частіше музичного (опери, балету, оперети), але іноді і до драматичного, а також до вокально-

інструментальних творів — кантат і ораторій або до інструментальних п'єс сюїтного типу.

Що таке опера?

www.usurouyeh.com

Диригент

Оркестр

Композитор

Лібрето

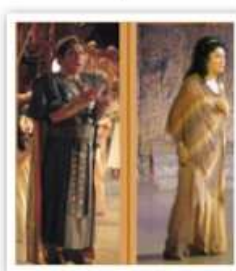
Хор

Партитура

Міманс

Солісти

Балет

Драматургія

Слухач

Театр

«**Фауст**» — опера Шарля Гуно на п'ять дій з прологом і балетними сценами. Написана на лібрето Жюля Барб'є і Мішеля Каре за першою частиною однойменної драми Гете.

Перша постановка відбулася в Парижі в «Театрі лірик» (*Théâtre-Lyrique*), 19 березня 1859 року, остаточна редакція була поставлена в Парижі в театрі «Гранд-Опера», 3 березня 1869 року.

Шарль Гунó (1818 - 1893) — французький композитор, диригент, один із творців французької ліричної опери.

Народився у Парижі в родині художника Франсуа-Луї Гуно і викладачки музики Вікторії Гуно . 1838 року Гуно вступив до Паризької консерваторії, а 1839 року одержав Римську премію за кантату «Фернан», що дала можливість провести на правах стипендіата понад два роки в Італії і один рік у Відні та Німеччині.

Після повернення до Парижа, у 1843—1848 роках Гуно працював органістом і регентом у церкві Іноземних місій. У ці роки він komponував тільки духовні твори. До оперного жанру Гуно звернувся у 1850-

х роках, найвідомішою оперою є «Фауст», написана в 1859 році.

У творчому доробку композитора 14 опер, а також ораторії, меси, романси.

Був знайомий з багатьма діячами європейської музики, зокрема з Поліною Віардо, яка виконала заголовну партію в першій опері Гуно «Сафо».

4. «Музична пауза»: прослуховування уривка з увертюри до опери «Фауст».

- Поділіться своїми враженнями.

- Який настрій створює музика?

5. Робота з лібрето: прочитати, з'ясувати, на що звертає увагу композитор, доля якого героя в центрі уваги митця.

Лібрето.

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

У своїй лабораторії Фауст розмірковує над поразкою, яку завдало йому життя: він не зміг пізнати таємницю людського буття і без жалю хоче полишити цей світ. Але пасхальні пісні, що вриваються до його кабінету, нагадують про радість життя. Фауст у відчаї проклинає Бога, який не дав йому ні кохання, ні віри, та звертається до сатани.

Мефістофель з'являється перед ним і пропонує Фаусту багатство, славу, владу. Та вченому потрібна лише молодість. Мефістофель погоджується продати йому молодість за умови, що на землі він служитиме Фаусту, але «внизу», у пеклі, Фауст служитиме йому. Щоб подолати вагання Фауста, Мефістофель спокушує його видінням юної вродливої Маргарити. Фауст приймає угоду і Мефістофель повертає йому молодість, обіцяючи, що вже сьогодні він зустрине дівчину.

Картина друга

Вирує народне гуляння на честь солдат, які збираються в похід. Серед них Валентин, брат Маргарити. Народ веселий та збуджений, тільки Валентин сумний: він хвилюється за сестру, яку змушений залишити. Закоханий у Маргариту Сібель обіцяє піклуватися про неї. Вагнер, друг і бойовий товариш Валентина, співає, намагаючись розвеселити солдат перед походом. Але його пісню обриває несподівана поява Мефістофеля, який змушує солдат разом з ним прославляти золотого тельця, а згодом пророкує майбутнє декому з них: Вагнер загине на полі бою, кожна квітка, якої торкатиметься Сібель – зів'яне, а Валентин загине від руки того, кого знає Мефістофель. Гост за Маргариту, запропонований Мефістофелем, обурює Валентина. Він дістає зброю, яка на очах у всіх ламається. Ні в кого не викликає сумніву, що Мефістофель – злий дух.

Фауст з нетерпінням чекає на зустріч з Маргаритою. Вальс, який звучить за велінням Мефістофеля, приваблює дівчину. Сібель шукає Маргариту, але завдяки старанням Мефістофеля, вона бачить тільки Фауста, який, вражений красою дівчини, пропонує їй руку. Маргарита відмовляє і враз зникає.

ДІЯ ДРУГА

Сібель збирає букет для коханої. Але збувається пророцтво Мефістофеля – квіти враз в'януть. Сібель омиває руки святою водою, і чаклунство розвіюється. З'являються Мефістофель з Фаустом. Сатана впевнений, що його дарунки Маргариті затьмарять букет квітів. Фауст зачарований місцем, де мешкає дівчина. Мефістофель, повертається зі скринькою, наповненою коштовностями. Це має вразити серце дівчини.

Маргарита не може забути юнака, з яким познайомилася на святі. Вона наспівує пісеньку про фульського короля, який до самої смерті зберігав келих своєї коханої. Раптом вона бачить скриньку та не втримується від спокуси приміряти прикраси. Милуючись перед дзеркалами, вона мріє про Фауста. Сусідка Маргарити – Марта – запевняє дівчину, що дарунки призначалися саме їй.

Мефістофель повідомляє Марті про загибель її чоловіка і, щоб відволікти її увагу від закоханих, залицяється до неї. Фауст зачарований красою дівчини, його слова бентежать Маргариту, яка намагається втекти. Мефістофель закликає ніч і квіти наповнити повітря духмяним тонким трупком, щоб приспати сумління Маргарити. Чари починають діяти, і Маргарита підкоряється Фаусту.

ДІЯ ТРЕТЯ

Картина перша

Маргарита чекає дитину. Фауст зник, не полишивши жодної звістки. Дівчина йде до церкви, щоб молитвою спокутувати свої гріхи. Її переслідує страшне прокляття Мефістофеля.

Картина друга

Солдати повертаються з війни. Сібель, щоб захистити Маргариту від братового гніву, намагається затримати його, але марно. Той, передчуваючи лихо, вривається в дім.

Фауста мучать докори сумління. Мефістофель пропонує допомогти юнакові і викликає Маргариту на побачення серенадою, глумливий тон якої обурює Валентина. Він хоче помститися негідникові, котрий зганьбив сестру, і викликає Фауста на поєдинок. Завдяки втручанню сатани Фауст завдає Валентині смертельного удару. Вмираючи, брат привселюдно проклинає сестру.

Картина третя

Фауст ступає на шлях гріхопадіння. Останнім кроком має стати участь у Вальпургієвій ночі, ритуальній оргії з найвродливішими коханками усіх часів. Мета ритуалу – зруйнувати природній перебіг подій та відсвяткувати перемогу сил темряви. Серед них Єлена Троянська та Клеопатра. У розпалі вакханалії перед Фаустом виникає видіння Маргарити, і вже ніякі диявольські принади не можуть його привабити.

Картина четверта

Маргарита потрапляє до в'язниці. Почет Мефістофеля викрадає у неї новонароджену дитину. Фауст намагається врятувати кохану, благаючи тікати з ним. Але тільки ціною власного життя Маргарита може врятувати Фауста, звільнивши його таким чином від угоди з Мефістофелем. Вона згадує їхню першу зустріч та ніч кохання. Занепокоєний Мефістофель пропонує закоханим тікати, але Маргарита благає небесних ангелів врятувати душу Фауста і вмирає. “Врятована!” – сповіщають ангели, забираючи душу Маргарити на небо. Мефістофель програє. Самотній Фауст продовжує земний шлях.

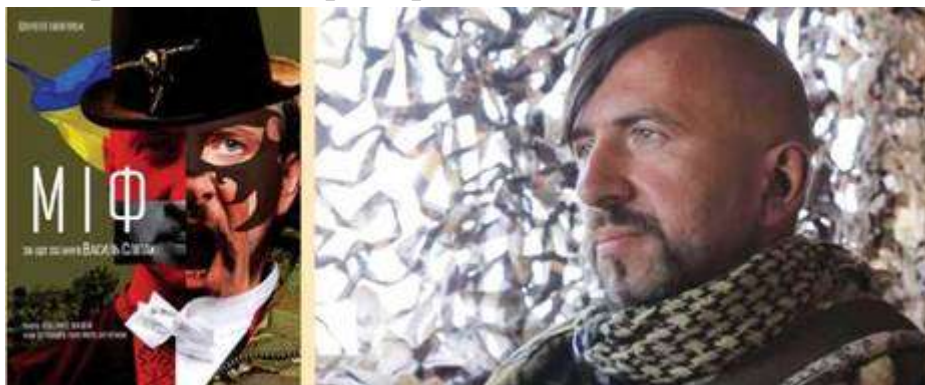

Висновок: у центрі уваги композитора виявилася доля Маргарити (тому в Німеччині оперу раніше було прийнято називати її ім'ям). У лібрето не тільки були опущені багато сцен і персонажів, але й видозмінені характери. Так, наприклад, образ веселуна Зібеля в опері наділено ліричними властивостями. Музика «Фауста» мелодійно багата, їй властиві рельєфність, виразність, помітна

театральність, контрастність образів, мальовничість фону і перш за все — проникливий ліризм.

Дізнаємося про видатну особистість.

Арію Мефістофеля з опери Гуно блискуче виконував усесвітньо відомий український оперний співак, соліст Паризької національної опери, волонтер і воїн, Герой України **Василь СЛІПАК** (1974-2016). Зробивши серйозну сольну кар'єру в Європі, він повернувся на Батьківщину в складний для неї час. Співак героїчно загинув у бою від кулі снайпера. Роль Мефістофеля була його улюбленою. Навіть обираючи собі позивний, Василь Сліпак вирішив називатися «Міф» — скорочено від Мефістофель.

Питання для контролю (письмово):

- У чому полягає своєрідність німецького Просвітництва?
- Де народився Й.В.Гете?
- В якому університеті він здобув юридичну освіту й отримав диплом ліцензіата права?
- З яким літературним рухом тісно пов'язана творчість Гете?
- Який роман зробив 25-річного письменника відомим?
- Які обов'язки виконував Гете у Веймарі при дворі герцога Карла-Августа?
- Що назвав поет «утечею»?
- Який період творчості дослідники визначали «веймарським класицизмом»?
- Скільки віршів написав Й.В.Гете?
- Які провідні теми його лірики?
- Який ліричний жанр відроджує Гете?
- Як називалася автобіографія поета, над якою він працював понад 20 років?
- Над яким твором Гете працював близько 60 років?

Історія створення «Фауста».

Історія написання “Фауста” Гете досить цікава, адже поет працював над ним з 1774 по 1831. Трагедія є найбільш відомою історією життя реального середньовічного персонажа – героя німецьких міфів і переказів доктора Йоганна Фауста.

Фігура Йоганна Георга Фауста, який жив у XVI столітті в Німеччині, цікавила багатьох поетів і письменників протягом довгих століть. Відомі

численні народні легенди і перекази, які описують життя і діяння цього чорнокнижника, а також десятки романів, поем, п'єс і сценаріїв. Ідея написання «Фауста» прийшла до двадцятирічного Гете на початку 70-х рр. XVIII ст. Але на те, щоб завершити шедевр, у поета пішло більше 50 років. Воістину, над цією трагедією автор працював протягом практично всього свого життя, що саме по собі надає цьому творові значимість як для самого поета, так і для всієї літератури в цілому.

У період з 1774 по 1775 рр. Гете пише твір «Прафаусте», де герой представлений бунтарем, бажаним осягнути таємниці природи. У 1790 р «Фауст» видається у формі «уривка», а в 1806 Гете закінчує роботу над 1-ою частиною, яку публікують у 1808 р. Першій частині притаманні уривчастість, чіткість, вона розбита на цілком самодостатні сцени, в той час як друга буде сама композиційно являти собою єдине ціле.

Через 17 років поет приймається за другу частину трагедії. Тут Гете розмірковує про філософію, політику, естетику, природничі науки, що робить цю частину досить непросто для сприйняття непідготовленим читачем. У цій частині дана своєрідна картина життя сучасного поетові суспільства, показано зв'язок сьогодення і минулого.

У 1826 Гете закінчує роботу над епізодом «Олена», розпочатому ще в 1799 р. А в 1830 пише «Класичну Вальпургієву ніч». В середині липня 1831, за рік до своєї смерті, поет завершує написання цього значимого для всесвітньої літератури твору. Потім великий поет Німеччини запечатує рукопис в конверт і заповідає відкрити його і опублікувати трагедію тільки після своєї смерті, що й було зроблено невдовзі: в 1832 друга частина виходить в 41-му томі Зібрання Творів.

Цікавий той факт, що в трагедії Гете доктор Фауст носить ім'я Генріх, а не Йоганн, як його реальний прототип.

Джерела трагедії «Фауст»:

- народні легенди про доктора, чарівника, чорнокнижника;
- поширений сюжет: юнак спокушає юну дівчину та кидає її;
- Біблія, Книга Іова (легенда про праведника, якого спокушував сатана з дозволу Бога).

«Особливості композиції твору «Фауст».

У своєму завершеному вигляді твір складається з «Присвяти», «Театрального вступу», «Прологу на небі» та двох частин. Першу частину закінчено 1806 року, другу - 1831.

Трагедія має 2 прологи. Перший із них — «Пролог у театрі» — бесіда поета, актора і директора. Троє співбесідників — це ніби три сторони особистості автора. Поет мріє про високу мету; актор закликає сміливіше черпати сюжети із самого життя, щоб оволодіти серцями людей; директор — діловий, практичний — тверезо оцінює дійсність, від розмов кличе до справи, до реального втілення на сцені високих поетичних задумів.

Другий пролог — «Пролог на небі». У ньому беруть участь Бог, архангели Рафаїл, Михаїл, Гавриїл, згодом — Мефістофель. Цей пролог відкривається

гімном могутній природі, вічному руху і вічній гармонії, гімном Сонцю і Землі, а завершується суперечкою Бога та Мефістофеля стосовно сутності людини.

У першій частині твору розкривається історія кохання Фауста і юної городянки Маргарити (Гретхен). Закохані цілком покладаються на природу. Для Фауста природа, кохання, щастя, Бог — нероздільні. Але природа не лише велична і прекрасна, вона суперечлива і таємнича. Щасливе і прекрасне кохання закінчується трагічно.

Друга частина твору схожа на мандри чудесними островами. Фауст, живучи вдруге, намагається досягнути нове й дивне для нього життя і взяти в ньому посильну участь. Проживши друге життя, Фауст підбиває його підсумок. Він пересвідчився в найвищій цінності реального буття і діяльності життя людини та розуміє, що мусить передати пізнану істину нащадкам, тобто втілити її, побудувавши місто. Фауст також зрозумів, що людину виправдовують висока мета, невтомна праця, активність душі й довічна боротьба за життя і волю. Фауст отримує на небі повне прощення.

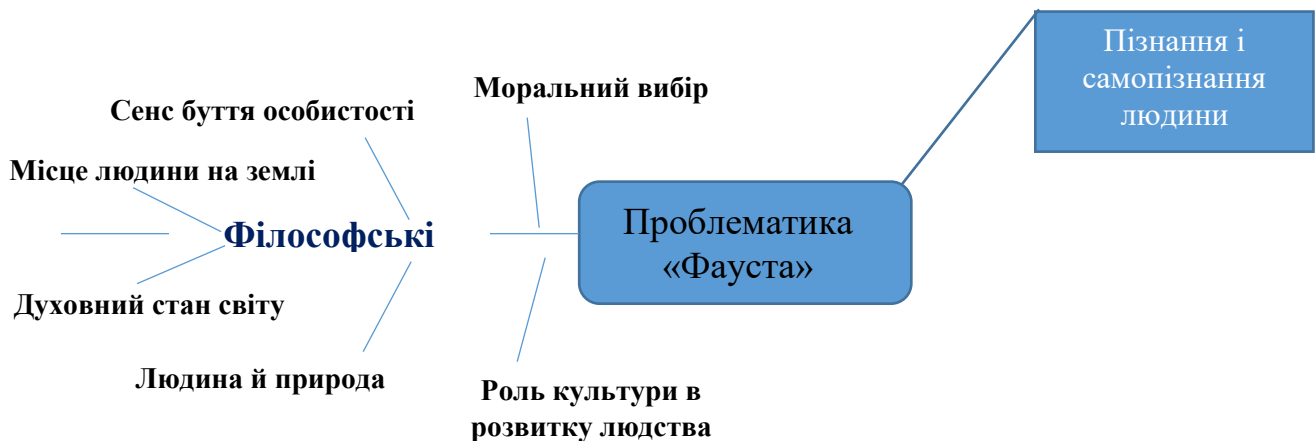
Особливості композиції твору «Фауст»:

2 прологи (зав'язка);

1 частина - 25 сцен (1806) - не розбита на дії, як того вимагає форма драматичного жанру;

2 частина - 5 дій (1825—1831) - забагато для драматичного твору.

3. Створення **концептуальної карти «Проблематика трагедії «Фауст»** (матеріал підручника – стор. 20-21)

"Фауст" — найвизначніший твір Гете, яким він збагатив скарбницю світової культури. Німецький філософ початку ХХ століття Освальд Шпенглер побачив у Фаусті символ європейської людини і назвав нову європейську культуру "фаустіанською", виділивши в ній такі характерні риси, як прагнення індивіда до самостійного вибору життєвої позиції, до активного осмислення життєвого шляху.

Сподіваюся, що вас зацікавила трагедія Й.В.Гете "Фауст" і ви схочете зрозуміти цей твір глибше.

**Усі виконані завдання надсилаємо за адресою електронної пошти
y.levchuk2976@gmail.com**